

Carl Erik Kühl

VÆRENSBEGREBER

Væren og ikke-væren, det værende og det ikke-værende

'Sein' på tysk kan både være et verbalsubstantiv: væren, og infinitiv af samme verbum: at være. Visse ontologiske mystifikationer ville måske kunne undgås, hvis vi i stedet for 'væren' talte om 'dette: at være' – eller i det mindste gjorde det klart, når det var det, vi mente.

Væren er således den bestemmelse, vi tillægger noget, for så vidt vi siger om det, at det er. Ikke-væren er den bestemmelse, vi tillægger noget, for så vidt det ikke er. Modsætningen til væren er altså ikke intet, men ikke-væren. 'Væren' kan således også oversættes til 'værende-hed'. Den røde ting tilskrives rød-hed, for så vidt den er rød. Den værende ting tilskrives værende-hed, for så vidt den er værende.¹

Det er også klart, at 'væren' og '(det/noget) værende' ikke er det samme. Det/et værende er det/noget, som er. Det/et værendes væren er, *at* det er. Det/et ikke-værende er det/noget, som ikke er. Det/et ikke-værendes ikke-væren er, *at* det ikke er. (Jf. stort set hele Heideggers filosofi.)

Udtrykket 'det værende' er formelt flertydigt i filosofien og det bruges knap nok udenfor filosofien.

(1) 'Det værende' kan betyde et partikulært værende: et dette-værende. Når vi i filosofien taler om *bogen* [eller *hunden* eller *sengen*] og ikke dermed mener *bogen* som art, mener vi en bog, som allerede er identificeret som en partikulær bog ved at være en denne-bog [denne-hund, denne-seng].

(2) Det værende kan betyde et hvilket som helst dette-værende: "Any being".

(3) 'Det værende' kan betyde "alt værende"² eller "alle værender"³ Det værende som værende betyder da: "All being(s)".

Det er især den første og den anden betydning, som tæller for os i denne sammenhæng. I stedet for (ikke særlig mundret) at tale om "et værende" kan vi også (ganske mundret) tale om "en ting" eller "en ting for så vidt den er". Men ordet 'ting' er ganske upræcist i sin generalitet: Er en økse en ting? Ja. Er et hus en ting? Ja, på en måde. Er en institution en ting? Ja/nej. Er et tal en ting? Ja/nej. Udtrykket 'et værende' lader os på den anden side i forlegenhed, for så vidt vi ikke uden videre er enige om, hvad det betyder, at noget er eller ikke er. Men det går an ræsonnere om det værende uden at have afklaret, hvad der skal tælle med. *Hvis* tallet syv er et værende, *så* gælder det om det, at ... (I den snævrreste forstand er et værende et "dette-noget", en aristotelisk primær substans: en denne-bog, en denne-hund, en denne-seng.)

¹ Heidegger taler også lejlighedsvis som 'Seiendheit' som specifikke modi af 'Sein': Et værktøj, et menneske, et tal, en tradition har forskellig 'Seiendheit', for så vidt de tilskrives væren. Hvad det indebærer, *at* Sokrates "findes" hhv. ikke "findes", *at* partiet 'Liberal Centum' findes hhv. ikke findes, *at* Det gyldne Bjerg findes hhv. ikke findes, etc., er forskelligt, for så vidt det er forskelligt, *hvad* Sokrates er, *hvad* Liberal Centum er, *hvad* Det gyldne Bjerg er. - Undertiden røber sproget det på enkel vis: Når Sokrates "findes" hhv. "ikke findes", hører der et særligt verbum dertil: Sokrates "lever", Sokrates "lever ikke".

² 'Værende' som mass word.

³ 'Værende' som count word.

Intet

Hvad er da dette: intet? Hvad er det, der gør intet til intet? Hvori består intets intethed? Hvad er forholdet imellem ikke-væren [= at noget ikke er], det ikke-værende [= det, som ikke er] og – intet?

1. Om ”tømningen” af verden

Forestil dig, at du tager ethvert værende [any being, not every being], som *kan* tænkes bort, og tænker det bort. Forestil dig også ethvert muligt, dvs. forestilbart værende som værende – og tænk det bort. Hvis det er af den art, som kan opstå og forgå, tænker du det som ikke-opstået hhv. forgået. Det, du tænker det bort *fra*, er det, som kaldes verden, indtil alt er borte. Da står du tilbage med forestillingen om intet. Det er ét begreb om ”intet”.⁴

Forestillingen om intet er på denne måde forestillingen om en procedure og dens udfald. Du kan ikke forestille dig ethvert værende. Men ethvert værende, som du møder eller kommer i tanker om, og som du *kan* forestille dig som ikke-værende, forestiller du dig i proceduren som ikke-værende. Forestillingen om intet ligger i beredskabet til at udføre bortfjernelsen. Verden er ”tømt”. Tilbage står forestillingen om ”det store tomme rum”. Det store tomme rum er det store tømte rum.

Proceduren forudsætter, at vi alene har at gøre med ting, der både kan være og ikke kan være. Hvis tallet syv ”findes”, dvs. er et ”værende”, kan det ikke tømmes ud af verden. Hvis farven rød findes – og ikke blot røde objekter – kan den ikke tømmes ud af verden. Etc. (Tingene, vi tænker bort, er – for så vidt de er – i den samme verden som vi, selv om den måde, de er ”i” den på, er forskellig fra vor måde at være ”i” den på. (Jf. Heidegger [i *Sein und Zeit*] om ’In-Sein’ og ’In-der-Welt-Sein’ .)) Med Platon, Ockam eller Quine fx kan vi føre en diskussion om, hvorvidt tal eller universalier virkelig ”findes”, har ”reel eksistens”. Men hvis de findes, findes de ikke i den verden, hvori vi lever og borttænker ting, der findes. Forestillingen om intet er stadig en forestilling om intet, selv om Platon måtte have ret i sin begrebsrealisme.

De ting, der kan ”tømmes ud” af verden – værender, der også kan være ikke-værender – er aristoteliske primære substanser og henhører under fysikken i aristotelisk forstand: Fysikken som studiet af forandring hhv. af ting, som er foranderlige. De kan netop opstå og forgå: en sten, en seng, en hund. Også en institution, en tradition, en trussel, en følelse m.m. kan opstå, forandres og forgå. Men hvis vi tømmer verden for aristoteliske substanser, tømmer vi den også for institutioner, traditioner, trusler, følelser. Hvis B ikke kan findes, uden at A findes, bliver verden også tømt for B, når den bliver tømt for A. Så måske kan vi nøjes med aristoteliske substanser i vort eksperiment? Næppe. Hvis jorden ikke fandtes, ville der heller ikke findes liv på jorden. Så liv på jorden kan ikke findes, uden at jorden findes. Men du har ikke tænkt livet bort, du har heller ikke tænkt et konkret menneske – ham, hende – bort ved at forestille dig, at jorden ikke fandtes: Du har ikke udført *akten* at tænke /den/det/ham/hende bort ved at tænke dig, at jorden ikke fandtes. Og videre [mere grundlæggende]: Mennesker i en verden uden institutioner, traditioner, trusler, følelser ville ikke *være* mennesker.

⁴ Det er også kun ét begreb ”verden”.

En seng eller en hammer findes heller ikke *som* seng eller *som* hammer uden en sammenhæng/verden/helhed at være seng eller hammer i.⁵ Dette aspekt interesserer ikke Aristoteles. Men vi kan også sige, at selv om sengen ikke længere findes som seng, findes den dog som ”materielt objekt”. (Hvorimod institutionen ikke findes som noget andet, når den ikke længere har en sammenhæng at være institution i.) ”Materielt objekt” er et temmelig uhåndterligt begreb, men ”noget” står vi dog tilbage med, når vi har fjernet den sammenhæng, sengen behøver for at være en seng. Og dette ”noget” lader sig tænke bort i den store tømning.

Vi hævder eksistens i to grammatiske former: (1) ”Der findes/gives/eksisterer A” (”Es gibt A” eller ” $\exists x(xA)$ ”). Og (2) ”A findes/gives/eksisterer”. Er der en logisk-semantisk forskel?

Ad (1) Når ’findes’ efterfølger det ubestemte pronomen ’der...’, introduceres ”findbarheden” som princip – en verden hvori noget lader sig finde – uden reference til et bestemt objekt eller bestemte objekter (eksempelvis A), uden reference til en tilblivelse og – især – uden reference til en skaber.⁶ (Tilsvarende introduceres ”givetheden” uden reference til givelse og giver.)

Ad (2) Hér er ’findes’ et prædikat, der prædiceres om et objekt (eller om objekter), der på forhånd er introduceret.

2. ”Tilintetblivelsen” af alle ting

Om ethvert værende siger vi, at det, idet det ophører med at være, ”bliver til intet”. Vi taler da om ”tilintetblivelse” eller mere mundret - men mindre adækvat – om ”tilintetgørelse”. I det sidste tilfælde er der medtænkt en årsag eller sågar en aktør. Den blotte forsvinden har ingen plads. (Jf. tilsvarende ”tilblivelse” og ”skabelse”).

En kold ting kan blive varm, en rød ting kan blive til en blå ting (hvorimod farven rød ikke kan blive til farven blå). Den formløse bronze kan blive til en bronzestatue, en kylling kan blive til en høne, Sokrates i Athen kan blive til Sokrates i Theben (dvs. flytte sig fra Athen til Theben). Kan vi tænke ”blive til intet” på samme måde? Den røde ting er ikke længere rød. Er den blevet blå? Nej. Er den blevet grøn? Nej. Gul? Nej. Er den blevet farveløs? Nej. Etc. Hvorledes det? Den er blevet til intet. Kyllingen er ikke længere en kylling. Er den blevet til en høne? Nej. En hane? Nej. En stegt kylling? Nej. Den er blevet til intet. Det nærmeste, vi kommer en traditionel formalisering af A’s ”tilintetblivelse”, er denne:

$\neg F(A \text{ har været ikke-}F \ \& \ A \text{ er blevet til } F)$

Hvis vi siger, at A ikke er, ikke findes længere etc., og at der derfor ikke er noget, A er, kommer vi tilsyneladende i konflikt med tertium non datur. Kongen af Frankrig findes ikke. Derfor er der ikke noget, han er. Fx er han hverken skaldet eller ikke-skaldet. For en diskussion af dette problem, som allerede introduceres af Aristoteles, se Kühl, ”The Negativity of Negative Proposition”, in: *Danish Yearbook of Philosophy*, 2014, p. 87-112.

⁵ Jf. Heideggers ’Zeugganzheit’.

⁶ Vi siger fx: ’Politiet søgte efter våben i lejligheden [i det hus, ting med de og de specifikationer, spor efter den og den handling, etc.], men fandt intet.’ Eller: ’Politiet søgte, men der fandtes ingen våben [intet spor efter den og den handling].’ Russell og efterfølgere vælger denne analyse, som fritager dem for (hvad de opfatter som) ”paradokser”: $\neg x (x \text{ er et våben} \wedge x \text{ er i lejligheden } L)$ svarende til x i formlen: $\neg x (x \text{ er et bjerg} \wedge x \text{ er gyldent})$.

Vi kan også betragte 'intet' som et prædikat: et prædikat – eller rettere dét prædikat – der er kontrært til ethvert andet prædikat:

A er: intet

A's tilintetblivelse får da denne form:

A er: blevet-til-intet

En tredje læsning af tilintetblivelsen er:

A var & A er ikke

Her tænkes 'A er ikke' i analogi med 'A løber ikke', 'A fortryder ikke', 'A er ikke statsminister'. Hér tilskrives A ikke-væren [dvs. den bestemmelse, vi tillægger noget, for så vidt vi siger, at det ikke er]. 'Er ikke' er her et prædikat. (Eller rigtigere: 'er' er et prædikat, som A fraskrives, fsv. A ikke er.

Kyllingen bliver til en høne, dén kylling bliver til dén høne, den anden kylling bliver til en anden høne. Men når A bliver til intet, og B bliver til intet, er det da er det samme "intet", de bliver til? Ja, det er det. At A ikke længere er, betyder selvsagt noget andet end, at B ikke længere er. A's væren er noget andet end B's ikke-væren, fsv. det forhold at A ikke er, er et andet forhold end dette, at B ikke er. Tilsvarende: A's tilintetblivelse betegner et andet forhold end B's tilintetblivelse. Men når A hhv. B først *er blevet* til intet, da er der tale om det samme intet. Der findes kun ét intet.

3. Døden

Jeg er selv, for så vidt jeg er i en verden, hvor ting opstår og forgår. (Jeg er fx ikke i tallenes verden.): Jeg kommer ind i verden, idet jeg bliver til, jeg kommer ud af verden, idet jeg ophører med at være til. Idet jeg dør, er jeg ikke længere, dvs. jeg er ikke længere i verden.

Som død kan jeg heller ikke forestille mig noget. Som levende kan jeg derfor ikke forestille mig, hvordan det er at være død, idet jeg ikke kan forestille mig, hvordan det er ikke at kunne forestille sig noget. Hvis jeg alligevel – bevidst om egen endelighed - er nødt til at forestille mig døden, da må jeg forestille mig, at intet af det, jeg *kan* forestille mig, er, mens jeg selv stadig er og kan forestille mig, at det var der. Jeg er da i "det store tomme rum": det store intet.⁷

⁷ Jeg kan muligvis ikke undslå mig fra at gøre mig forestillinger om døden [jf. Kants overvejelser over antinomiernes betydning i vort liv]. Forestillingen om døden er en forestilling, det til enhver tid – som døden selv - er vanskeligt at holde fra livet. Angst hos Heidegger, måske også Kierkegaard.